

Mentale systemers økologi

Der må alsidige tilgange til, hvis man vil opnå en større forståelse af menneskelivet og de konditioner, vi som art er underlagt. Kjeld Hesselmann har haft fat i Bateson.

Den engelsk-amerikanske antropolog med mere Gregory Bateson kan nu studeres eller genlæses på dansk i en glimrende oversættelse ved Bjørn Nake. 1970'ernes betydelige intellektuelle værk "Steps to an Ecology of Mind" (1972) indeholder så forskellige tilgange til en større forståelse af menneskelivet og de konditioner, vi som art er underlagt som biologi, psykologi og antropologi. Det er de tre videnskabsgrene, der danner fundamentet for Batesons udforskning af det levendes system. Som hjælpediscipliner inddrages systemteori og kybernetik.

Alle disse videnskaber var tidligt inde i Batesons forfatterskab, som i alt væsentligt baserer sig på videnskabelige essays med afledte foredrag i forskellige kompetente forsamlinger.

Kybernetikken og den tilknyttede systemteori gav afsættet til den modne forskers undersøgelse af og metateori om kommunikation.

Gregory Batesons teoretiske betragtninger er nu ikke udledt på behagelig afstand af virkeligheden i et akademisk elfenbenstårn. I 1930'erne udforskede han således sammen med sin kone, antropologen Margaret Mead, et par indfødte samfund på New Guinea og udledte heraf teorier om accept, tilpasning og reaktion i kulturmøder.

Det var imidlertid nogle skelsættende møder, umiddelbart efter Anden Verdenskrig, arrangeret af Macy-fonden, hvor der deltog forskere fra hele spektret af videnskabsområdet, som satte Batesons interesse for kommunikation i perspektiv. Især var det mødet med matematikeren og kybernetikeren Norbert Wiener, der igangsatte hans overvejelser om meta-

kommunikation og den afledte teori om feedback-systemer i levende systemer.

Gregory Bateson var forsker i ordets egentlige betydning. Tidligt stod det ham klart, at de rammer, der almindeligvis gives forskere, inden for et afgrænset akademisk område var for snævre for hans vedkommende. Han måtte så at sige ud på dybt vand. En overgang var han beskæftiget på en flådestation på Hawaii, hvor han studerede store havgående pattedyrs kommunikation.

De springende overgange mellem fagdiscipliner skabte af og til en vis usikkerhed hos Bateson, som når han står over for en forsamling af fx biologer eller filosoffer og skal fremlægge de kommunikative forbindelseslinjer mellem levende entiteter. Indledningsvis må han derfor også tilstå sin begrænsning og give fagspecialisterne, hvad deres er. Men derefter går han lige til sagen, og – fornemmer man – uden nogen form for falsk beskedenhed fremlægger han de kommunikative "love", som helt afviger fra det newtonske-kartesianske paradigme.

Den truede klode

"Mentale systemers økologi", der som undertitel har "Skridt i en udvikling", består af en samling essays, af hvilke nogle enkelte ikke har været publiceret før. Ellers er det artikler og oplæg på konferencer, som af forfatteren er samlet således, at de beskriver en udviklingslinje i forfatterskabet.

Præget som han er af sin tids videnskabsblik og sin egen opfattelse af, hvordan man driver videnskab, er det soliditet og omhyggelighed, der viser sig i det skrevne. Typisk forankrer Bateson sin te-

ori i Russell og Whiteheads "Mathematica Principia" fra 1910 om de logiske typer videre over systemteori og en teori om skizofreni.

I "Mind and Nature" fra 1979 ("Ånd og Natur", 1984) siger Bateson betegnende: "Opdelingen af det opfattede univers i dele og helheder er hensigtsmæssig og måske nødvendig, men ingen nødvendighed fastlægger, hvordan det skal gøres". Herfra udgår hans hovedindsigt – som har været undervejs med mange svinkeærinder – at der findes et mønster, som forbinder alle levende væsener på kloden.

"Mentale systemers økologi" synes at danne det nødvendige første skridt og baggrundsmønster for alle senere forsøg på kortlægninger af det mentale univers. Hvor Bateson var forsigtig med de alt for vidtgående implikationer af sin indsigt i alt levendes arabesker, har senere forfattere som Fritjof Capra, Lyall Watson, Stanislav Grof og Ken Wilber med flere mere eksplicit formuleret denne enhed – ja, ikke bare mellem alt organisk, men sågar også med alt ikke-organisk.

Det er denne baggrund af anede mønstre hos Bateson, som får ham til at se på de helt store kredsløb. I et centralt essay i bogen, udarbejdet som et indlæg til en konference om primitiv kunst i 1967, siger forfatteren: "Sådan er den verden, vi lever i – en verden af kredsløbsstrukturer – og kærligheden kan kun overleve, hvis visdommen (dvs. en fornemmelse eller erkendelse af kredsløbssystemer) har en effektiv stemme."

At det i sidste ende er den formålsbestemte rationalitet, der skaber sygdomskomplekserne i verden, udtrykker Bate-

son sådan: "... ren og skær formålsbestemt rationalitet uden hjælp

fra fænomener som kunst, religion, drøm og lignende (er) nødvendigt vis patogen og livsødelæggende."

Denne tilsidesættelse af væsentlige livsyttringer har bragt os derhen, at jævnligt tilbagevendende naturkatastrofer og epidemier truer kloden. Det er Batesons påstand, at en fejlagtig kategorisering af de logiske typer (groft sagt at antage del for helhed og helhed for del) bevæger os i den forkerte retning med økologisk katastrofe som resultat. Vi ser, at overbefolkede samfund søger at afhjælpe symptomerne på overbefolkning ved at bygge nye motorveje, flere bygninger osv. med det resultat, at de patologiske tilstande i samfundet forværres.

Altings forbundethed

Bateson har den nerve og polyhistoriske tilgang til sit emne, som Aldous Huxley, havde i sit forfatterskab: en stemme præget af mangfoldige oplevelser, der netop giver den autenticitet og humanistiske tone, der får én til at beskæftige sig med dem igen og igen.

Kultur og kulturelle fænomener er vigtige omdrejningspunkter i bogen. Således hedder det hos Bateson, at "nogle kulturer fremmer måske en negativ tilgang til denne vanskelige integration, en undgåelse af kompleksitet i kraft af en unuanceret præference enten for total bevidsthed eller total ubevidsthed. Deres kunst er sandsynligvis ikke 'stor'".

I et essay fra 1942 har Bateson nogle væsentlige betragtninger over begrebet

BOGDATA:

Gregory Bateson:

"Mentale systemers økologi".

Akademisk Forlag, 2005.

528 sider. 449 kr.

nationalkarakter. Anledningen har angiveligt været at se på især den tyske nationalkarakter over for den angelsaksiske. Med det samme problematiserer forfatteren begrebet ved at anstille det i anførelsestegn. Når der således er nogle forbehold, er der også genuine socialpsykologiske indsigter.

Bateson forholder sig til "samfund i forandring og den form for differentiering, der finder sted, når én del af samfundet sækker agterud i forhold til en anden med hensyn til forandring."

Bateson diskuterer de parametre, der ligger til grund for de forskellige indstillinger i samfundene. I England og Amerika er man mere tilbøjelig til at acceptere "fair play"-etikken, hvor man i Tyskland især er organiseret omkring et dominans-underkastelsessystem. En tysk forsøgsperson beskrev, at der blev forlangt meget mere disciplin af ham, hvor hans lillesøster kunne gå fri. Det var en større ære for drengen at adlyde. "Man forventer ikke så meget af piger", sagde han. Det, man følte, de (drenge) skulle udrette og gøre, var meget alvorligt, fordi de skulle forberedes til livet. En interessant omvendelse af *Adel forpligter*."

Det er bl.a. den type forskelle, der danner grundlag for vores ofte uvenlige og uoverlagte kommentarer i internationale anliggender, siger forfatteren.

Den psykologiske forhindring, der skal klares med hensyn til en fremtidig fredstraktat, går på englændernes og amerikanernes symmetriske mønstre og tyskernes "komplementære mønstre med dets tabuisering af en åbenlys underdanig adfærd." De allierede er ikke rustet til at håndhæve en hård fred. De kan godt

nok opstille en sådan, men bliver efter en tid trætte af at holde den svage part nede. På den anden side vil tyskerne ikke blive liggende, hvis ikke de får en grov behandling, det vil nemlig definere deres rolle som "underdanig". Bateson slår derfor til lyd for, at man anskuer problematikken ud fra nogle andre parametre. En fremtidig fredsslutning kunne muligvis organiseres omkring exhibitionisme-tilskuerholdning-motivet eller omsorgafhængighedsmotivet. Hvilken rolle falder naturligt for de enkelte nationer?

Bateson er tidligt ude med forslag til kulturmødestudier og den psykologi, der ligger bag den adfærd, der praktiseres.

Det, der helt afgørende lægger op til den modne forskers epistemologiske "afklaring", og som er selve omdrejningspunktet i Batesons hele teorikonstruktion, er begreberne kybernetik, systemteori og informationsteori. Dette leder i stadig større grad hen imod de seneste essays stadig klarere udsagn om altings forbundethed. Han når ikke frem til nogen form for New Age-religiøsitet, men taler om det immanente Sind til forskel fra de religiøses transcendentale Sind. Dette gør ikke tilværelsen mere forståelig eller mindre mystisk, men leder til stadig udforskning af os selv og vores omgivelser.

Bateson indskrev sig i den lange række af naturvidenskabsfolk og samfundsforskere, som på betydelig vis gjorde os lidt klogere på vores indre og ydre natur, uden at der dermed er sagt alt. Tværtimod. Ulykken har ofte rod i den fejlagtige tro, at grænsen for, hvad vi er i stand til at forstå, er grænsen for alt det, der er at forstå.

Kjeld Hesselmann